

Ranka Jeknić, asistentica
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

**FRANCO CRESPI: SOCIOLOGIJA KULTURE, POLITIČKA
KULTURA, ZAGREB, 2006., str. 210.**

U sadržajnom smislu knjigu „Sociologija kulture“ tvore: „Predgovor“ (7-8) i pet dijelova knjige s razrađenim potpoglavljima iz čijih su naslova vidljivi i središnji problemski aspekti djela: 1. dio: „Opći pojmovi“ (9-24); 2. dio: „Opće teorije odnosa kulture i društva“ (25-81); 3. dio: „Različita područja kulturne proizvodnje“ (82-139); 4. dio: „Oblici i metode empirijskog istraživanja kulturnih fenomena“ (140-150); 5. dio: „Kultura i društvene promjene“ (151-164), te bogata bibliografija s više od 600 bibliografskih jedinica, ili 22 stranice literature (165-186) i kazalo imena. Na samom kraju nalazi se „Pogovor“ Rade Kalanja pod naslovom „Argumenti za sociologiju kulture“ (194-210).

Iz „Pogovora“ čitatelj će saznati i neke osnovne podatke o Francu Crespiu, poznatom talijanskom profesor sociologije i voditelju Instituta za društvene studije na Sveučilištu u Perugi, te autoru brojnih knjiga među kojima Kalanj, kao najpoznatije, izdvaja: „Život sociologije“ (1985., 1994.), „Društveno djelovanje i moć“ (1989.), „Događaj i struktura“ (1993.), „Učiti postojati“ (1994.), „Teorija društvenog djelovanja“ (2003.). Prema Kalanju, knjiga Franca Crespija „Sociologija kulture“ ili izvorno „Manuale di sociologia della cultura“ (čije se prvo talijansko izdanje pojavilo 1996., a posljednje 2003.) „proizišla je iz dvostruke namjere: iz namjere da se zadovolji jedna edukativno – akademska potreba, to jest da se podrobno rastumače osnovni pojmovi, geneza, teorijsko - metodološki problemi i suvremena usmjerenja sociologije kulture kao posebne sociološke discipline i iz namjere da se široj javnosti skrene pažnja na važnost sociološkog razumijevanja kulturnih činjenica kao društvenih činjenica“ (str. 207.). U nastavku prikaza ćemo izdvojiti neke od središnjih tematskih cjelina koje držimo relevantnima za prikazivanje djela u cjelini.

U prvom poglavlju Crespi polazi od pitanja i problema definiranja kulture, prihvaćajući Tylorovu definiciju kulture kao „složene cjeline koja obuhvaća znanja, vjerovanja, umjetnost, moral, pravo, običaje i navade i sve ostale sposobnosti koje je čovjek stekao kao član društva“, kao jedan od prvih pokušaja znanstvenog definiranja kulture (str. 9.). Vođeni sličnim pitanjem Alfred Kroeber i Clyde Kluckhohn sakupili su 163 definicije kulture, a Crespi prikazuje Kluckhohnov popis koji te razne vrste definicija kulture sintetizira na: „1) cjelokupan način života nekog naroda; 2) društveno nasljeđe što ga pojedincu prenosi grupa kojoj pripada; 3) način mišljenja, osjećanja, vjerovanja; 4) apstrakcija izvedena iz ponašanja; 5) teorija socijalnih antropologa o načinu na koji se uistinu ponaša neka grupa osoba; 6) kolektivna čuvaonica znanja; 7) niz standardnih orijentacija glede trenutnih problema; 8) usvojeno ponašanje; 9) mehanizam normativne regulacije

ponašanja; 10) niz tehnika prilagodbe kako okolini tako i ostalim ljudima; 11) povijesni talog, mapa, sito, matrica“ (str. 9.). Crespi naglašava variranje vrsta definicija kulture ovisno o tome stavljaju li naglasak na subjektivnu dimenziju kulture poput vrijednosti, obrazaca ponašanja i interioriziranih normativnih kriterija u ljudskom duhu, ili na objektivni karakter poput društvenog nasljeđa, čuvaonice znanja, taloga povijesti itd. Prikazujući u nastavku povijesne izvore znanstvenog pojma kulture, Crespi razjašnjava i neke opće kategorije koje su bitne za uvođenje čitatelja u specifičan diskurs sociologije kulture. Te opće kategorije čine osnovu simboličko – proizvodne funkcije kulture, a Crespi se posebno zadržava na pitanju kulture kao supstituta nagonskog determinizma, te promatra prirodu odnosa između ljudskog djelovanja i simboličkog posredovanja, razlikujući „smisao“ i „značenje“. Praveći tu razliku Crespi posebno naglašava kako je za „sociološku teoriju kulture korisno zadržati razliku između djelovanja i kulture: ta razlika omogućuje da se shvati kako je, s jedne strane, djelovanje pod bitnim utjecajem kulture i kako je, s druge, djelovanje aktivni princip koji, korijeneći se u egzistencijalnom smislu, može preobraziti kulturne oblike, negirajući objektiviziranu određenost značenja kako bi stvorilo nova“ (str. 20.). Društveni akteri su dakle istovremeno proizvod kulture svog društva, ali i aktivni izvor proizvodnje uvijek novih kulturnih oblika.

U drugom poglavlju Crespi ispituje način na koji su različite sociološke teorije tumačile složen odnos između kulture i društva, odnosno između kulturnih oblika i društvenih struktura. S obzirom da sociologiju kulture nije moguće promatrati kao homogeno znanje, već kao skup različitih stajališta, Crespi zasebno tematizira različite autore i njihova teorijska stajališta. Među njima autor uočava tri prevladavajuće tendencije u pristupu problemu odnosa kulture i društva: 1) grupu teorija koje su bile utjecajne sve do kraja pedesetih godina 20. st., a koje su kulturu smatrale relativno autonomnom u odnosu prema društvenom sustavu, 2) grupu teorija koje su utjecajne od šezdesetih godina, a koje naglašavaju bitnu vezu između dinamike društvenih interakcija i kulturnih oblika, i 3) grupu teorija koje se javljaju od osamdesetih naglašavajući „promatranje kulture kao šarolikog sklopa načina djelovanja, postupaka i rituala kojih se treba povremeno pridržavati ovisno o zahtjevima različitih strategija povezanih s konkretnim društvenim situacijama“ (str. 25.). Autori i njihove teorijske postavke koje utemeljuju teorijsku perspektivu sociologije kulture, a koje u nastavku zasebno tematizira su: K. Marks, E. Durkheim, T. Parsons, N. Luhmann, B. Malinovski, P. Sorokin, C. Levi – Strauss, M. Weber, G. Simmel, G. H. Mead, E. Goffman, A. Schutz, H. Garfinkel, A. Touraine, P. Bourdieu, A. Giddens, A. Swidler, M. Archer itd.

Treće poglavlje knjige bavi se analizom i tumačenjem različitih složenih područja kulturne proizvodnje, koja su i predmetom različitih socioloških disciplina poput sociologije religije, sociologije umjetnosti, sociologije obrazovanja, sociologije prava itd., ali koje se, mogu smatrati i dijelom sociologije kulture. Polazeći od jezika, kao univerzalnog oblika simboličkog posredovanja, Crespi se posebno bavi onim kulturnim oblicima koji najviše utječu na zajedničke društvene predodžbe, vrijednosti i pravila, ili kraće, na poimanje svijeta i života. To su sljedeća područja

kulturne proizvodnje: mit, religija, s mitom i religijom povezani razni oblici rituala, zatim filozofija i znanost, umjetnički izrazi i unutar sociologije umjetnosti posebno razvijeno područje sociologije književnosti. Osim toga autor razmatra i procese putem kojih se prenosi kultura, kao i način na koji društveni akteri usvajaju i interioriziraju vrijednosti i normativne obrasce. Razlikujući primarnu i sekundarnu socijalizaciju, Crespi se dotiče i pitanja oblikovanja identiteta (na razini osobnog identiteta, ali i na razini društvenog identiteta), što je povezano s prethodno spomenutom distinkcijom između „smisla“ i „značenja“. Procese socijalizacije i probleme tvorbe individualnih identiteta Crespi smatra „posebno važnim aspektima odnosa subjektivnih dimenzija i društvenih struktura. Ti aspekti iznose na vidjelo konstitutivni karakter kulture u konstrukciji društvene zbilje, pokazujući istodobno i funkciju integracije u društveni sustav što je obavlja kultura i mogućnost da kultura postane podlogom individualnog djelovanja, obzirom na kritiku konstituiranih poredaka i promjenu samih društvenih struktura“ (str. 117.). Sukladno tim postavkama, predmetom autorove analize područja proizvodnje i distribucije kulture postaju i obrazovanje, odnosno obrazovni proces, zatim „sredstva masovnog komuniciranja“ ili kraće masovni mediji (tisak, radio, televizija, film, video kazete, Internet, CD-romovi itd.), proizvodnja prava, kultura u proizvodnim organizacijama, te politička kultura.

U četvrtom poglavlju autor se bavi prikazivanjem i analiziranjem nekih specifičnih značajki metoda empirijskog istraživanja kulturnih fenomena. Iako ih u cjelini gledano ne možemo razlikovati od općenito korištenih metoda socioloških istraživanja, empirijska istraživanja kulture i kulturnih fenomena prema Crespiu odlikuju dva važna aspekta: prvi aspekt je susret različitih kulturnih obzora, odnosno promatranje kulturnih procesa i institucija mora voditi računa o odnosu između kulturnog obzora kojemu pripada istraživač, s jedne strane, i posebnih kulturnih oblika koji usmjeravaju djelovanje pojedinaca koje on proučava, s druge strane; drugi aspekt je razlika između kvantitativne i kvalitativne analize, koja se općenito koristi kako bi se pristup pozitivističkog tipa suprostavio hermeneutičkom pristupu, no koju dakako ne smijemo shvatiti kao krutu dihotomiju, već kao komplementarne dimenzije sociološkog istraživanja, jer prema Crespiu nema čisto kvantitativne analize, baš kao što nema ni čisto kvalitativne analize. Na osnovu toga autor u nastavku izlaže značajke nekih metoda putem kojih se odvijaju istraživanja u području sociologije kulture. To su razna istraživanja o društvenim predodžbama, čije je poznavanje bitno za objašnjavanje i razumijevanje stvarne dinamike u datom društvenom kontekstu, zatim kvalitativna analiza „životnih priča“ kao metoda prikupljanja podataka iz životnih priča društvenih aktera, analize sadržaja raznih pisanih dokumenata ili audiovizualnih snimaka koji su dragocjeni izvor za istraživanje kulturnih predodžaba, vrijednosti i obrazaca i analize razgovora, kao metoda istraživanja spontanog ili „prirodnog“ razgovora, ali i onih komunikacijskih razmjena koje su određene od prirodnog razgovora, poput komunikacijskih razmjena između psihoanalitičara i pacijenta, u odnosima između učitelja i učenika, ili pak u pravno – sudskom okviru.

U posljednjem poglavlju knjige autor tumači odnos kulture i društvenih promjena, naglašavajući međuovisnost između društvenog djelovanja i kulture, odnosno činjenicu „da se ni jedna od tih dviju dimenzija ne može smatrati određujućom za drugu, već se, naprotiv, svaka istodobno može smatrati i uzrokom i posljedicom one druge u kružnosti njihovih uzajamnih odnosa“ (str. 152.). Nadalje, svaki pokušaj tumačenja složenih procesa kulturnih promjena koji se odvijaju u suvremenim društvima, prema Crespiu mora „voditi računa o dva temeljna aspekta: s jedne strane, o dubokim promjenama koje su se, i pod utjecajem sociologije kulture, dogodile u našem odnosu prema simboličkim porecima: s druge strane, o problemu što ga postavlja supostojanje dviju naoko proturječnih tendencija u našim društvima, tendencije prema oblikovanju „globalne“ kulture i tendencije usmjerene prema naglašavanju kulturnih partikularizama“ (str. 155.). Sukladno tim postavkama, predmetom autorove analize i promišljanja problema što ih postavljaju novi oblici kulture u suvremenim društvima postaju globalizacija, širenje globalne kulture kao „transnacionalne kulture“, ili „treće deteritorijalizirane kulture“, širenje „kozmpolitskog duha“, zatim analiziranje homogenizirajućih kulturnih tendencija, ali i fenomena „kulturnog partikularizma“ koji su prema Crespiu „povezani sa zahtjevima nacionalističkog tipa, s obranom identiteta rasno – etničkih manjina ili specifičnih kategorija koje se definiraju na osnovi dobi (mladi), roda (žene, muškarci), ili seksualnih sklonosti (heteroseksualci, homoseksualci, biseksualci, transseksualci), religioznih opredjeljenja i tako dalje“ (str. 159.). U vezi s tim je i rasprava o političkoj korektnosti koje se Crespi dotaknuo u kontekstu izgreda na američkim sveučilištima. Naime, iz zahtjeva nekih manjina da se poštuju pravila politički korektnog govora proizišla je prema Crespiu „opsesivna demonizacija iskaza koji se koriste u svakodnevnom jeziku: kad se usvoji takav stav očigledno je zapravo da svaka riječ može značiti neku predrasudu prema nekome“ (str. 161.). Ilustrirat ćemo to Crespijevim primjerima po kojima se termin „najcrnje povijesno razdoblje“ smatra uvredljivim za obojene ljude, korištenje muškog roda u definicijama poput „čovjek je racionalna životinja“ smatra se predrasudom prema ženama, pripisivanje ljepote osobi koja je visoka smatra se uvredljivim za one osobe čiji je stas niži od prosječnog itd. (str. 161.). Utoliko upravo pokreti koji promiču jezik političke korektnosti mogu voditi do nasilne netolerancije manjina, što pogoduje razvoju oblika autoritarizma manjinskih grupa nad vlastitim članovima, te Crespi zaključuje kako fenomen kulturnog partikularizma u praksi „vodi sve naglašenijoj apsolutizaciji partikularnih kulturnih definicija, u posve dogmatskim formama koje ne prihvaćaju propitivanje“ (str. 162.).

U Pogovoru pod naslovom „Argumenti za sociologiju kulture“ čitatelj će pronaći odgovore na pitanje zbog čega je u današnje vrijeme probuđen interes za kulturu, kao „ne samo važno, već fundamentalno pitanje konstrukcije društvene zbilje“, kao i interes za kulturne probleme, te što je, u vezi s tim, i reaktualiziralo važnost sociologije kulture (str. 194.). U tom smislu Kalanj analizira nekoliko osnovnih razloga, a mi ćemo ih u nastavku samo navesti. Prvi razlog je vezan uz podvajajuću tendenciju koju je dijagnosticirao Charles Snow kao „oblikovanje dviju međusobno zatvorenih i suprotstavljenih kultura, pozitivno-znanstvene

i književno-humanističke“, a prema Kalanju sociologija kulture radi upravo na onome što je Snow podrazumijevao pod „trećom kulturom“ kao nastojanju da se stvore njihove „najrazličitije sinteze“ (str. 196.). Drugi razlog je povezan s problemima vezanim uz definiranje samog pojma kulture i njene konceptualne višeznačnosti što se nerijetko kvalificira kao „obitelj posvađanih riječi“ ili kao „pojmovnu džunglu“ (str. 197.). Treći razlog povezan je sa suvremenim pitanjima razvoja, modernizacije, globalizacije, multikulturalizma, interkulturalnih odnosa itd., koja aktualiziraju važnost sociologije kulture, a u tom kontekstu izdvojit ćemo Kalanjevu tezu o sugeriranju interkulturalnosti kao „modela održivog kulturnog razvoja u multikulturalnom svijetu“ (str. 207.).

Na samom kraju, možemo se složiti da knjiga pred nama ispunjava zadatak kojeg je autor postavio u predgovoru knjige kao „uvođenje čitatelja u složenu tematiku sociologije kulture“, određujući pri tom knjigu i kao “vodič za orijentaciju na širokom području literature koju karakterizira velika raznolikost teorijskih i metodoloških stajališta” (str. 7). Osim toga, autor nam pruža i smjernice daljnjeg bavljenja ovim temama, vidljive posebno u posljednjem poglavlju u kojem se Crespi bavi konkretnim proturječnostima suvremenosti. Utoliko je ova knjiga vrijedna čitanja, kako studentima, tako i onima koji se ovim područjem bave, te je nedvojbeno preporučljiva i širem krugu čitatelja kojima u potrazi za odgovorima na pitanja u vezi kulture i sociologije kulture, sugeriramo ovu preglednu i sistematičnu knjigu Franca Crespia.